

14. General Assembly Resolution № 41/128 «Declaration on the Right to development» [Text] / United Nations. – A/RES/41/128. – 1986. – 3 p.
15. General Assembly Resolution № 46/182 «Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations» [Text] / United Nations. – A/RES/46/182. – 1991. – 5 p.
16. Conference on Security and Cooperation in Europe Final Act 1975. – Helsinki, 1975. – 62 p.
17. Задорожній О.В. Міжнародне право у відносинах України та Російської Федерації: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.11 / О.В. Задорожній. – К., 2015. – 594 с.
18. Політико-правові механізми запобігання сепаратизму в демократичному суспільстві: Наукова записка / Кресіна І.О. (керівник авт. кол.), Шемшученко Ю.С., Горбатенко В.П., Коваленко А.А., Кресін О.В. та ін. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2014. – 144 с. – С. 66.
19. Парламентська асамблея ОБСЄ ухвалила антиросійську резолюцію [Електронний ресурс] // 5 канал. – Режим доступу: <http://www.5ua/svit/item/387825-parlamentska-asambleia-obsye-ukhvalyla-antyrosiisku-rezoliutsiiu>

Невара Л. М.

*Інститут міжнародних відносин
Київського національного
Університету імені Тараса Шевченка
кандидат юридичних наук, асистент
кафедри міжнародного права*

ПРАВО НА ОСВІТУ В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ

У сучасному світі право на освіту розглядається як одне з фундаментальних природних основних прав людини. Таке розуміння права на освіту закріплено Загальною декларацією прав людини, Конвенцією про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти, Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права, Конвенцією про права дитини, Європейською конвенцією про захист прав людини і основних свобод. ЮНЕСКО рекомендує розглядати право на освіту як елемент права на життя, права на розвиток, права на безперервну освіту, яке має реалізовуватися протягом усього життя людини.

Загальна декларація прав людини 1948 року розглядається як джерело даного права в силу винятково важливого значення даного акту. У ст. 26 закріплено обов'язковість, загальнодоступність, безкоштовність початкової освіти: «Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б в тому, що стосується початкової і загальної. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного». [1, ст. 26 п.1] Загальна декларація прав людини позначила мету освіти в світовому масштабі: «Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру».[1, ст.26 п. 2]

Пізніше, міжнародна спільнота підтвердила це прагнення в Декларації принципів толерантності, прийнятою Генеральною конференцією ЮНЕСКО 16 листопада 1995 г. Також, Загальна декларація прав людини закріпила пріоритетне право батьків у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей: «Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей».[1, ст. 26 п. 3]

Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти 1960 року встановила рівність в отриманні освіти незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, економічного становища або народження. У Конвенції були підтверджені основні принципи Загальної декларації прав людини щодо безкоштовності, загальнодоступності, обов'язковості початкової освіти, а також ідеї щодо середньої та професійної освіти. За батьками було закріплено право вибору освітнього закладу для своїх дітей, право забезпечувати релігійне і моральне виховання дітей відповідно до власних переконань. [2]

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року в ст. 13 і 14 закріплює право кожної людини на освіту. Пакт підтвердив обов'язковість і безкоштовність для всіх початкової освіти; закріпив відкритість і доступність середньої освіти в

його різних формах (включаючи професійно-технічну освіту), вищої освіти (на основі здібностей кожного) з поступовим введенням його отримання на безоплатній основі. У Пакті були деталізовані цілі освіти, яка «...має бути спрямована на повний розвиток людської особистості і свідомості її достоїнства і повинна зміцнювати повагу до прав людини та основних свобод ...; освіта повинна дати можливість усім бути корисними учасниками вільного суспільства ...», а також сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між націями і релігіями, сприяти ООН у підтриманні миру [3, ст. 13, 14].

Крім того, право на освіту та право на культурний розвиток (ст. 15 Пакту) настільки тісно взаємопов'язані, що їх неможливо відділити одне від одного. Освіта необхідна для того, щоб людина знала культуру, історію і усталені цінності того суспільства, в якому живе. Освіта має, також, важливе значення для людини з точки зору її участі в культурному житті цього суспільства і використання досягнень наукового прогресу. Для груп, що належать до етнічних, релігійних, культурних меншостей чи корінного населення, освіта необхідна не тільки для розширення кругозору і спілкування певною мовою і обміну ідеями та культурою, але і є незамінною для самого життя і виживання цих груп. [3, ст. 15] Нарешті, право на освіту пов'язано з економічними правами, оскільки освіта сприяє соціальній мобільності і включенню в сучасну економічну діяльність. Освіта дозволяє також людині користуватися повною мірою всіма можливостями суспільства. Про зв'язок між освітою і економікою свідчить також, з одного боку, той факт, що без належного державного фінансування гарантувати право на освіту неможливо. З іншого боку, загальновідомо, що витрати на освіту вкрай необхідні для довгострокового економічного і соціального розвитку, оскільки інвестиції в сферу освіти сприяють економічному зростанню. Важливе значення права на освіту полягає також в тому, що освіта дає людині необхідні професійні навички і підготовку для виконання певних видів трудової діяльності або функцій, які визначають місце людини в суспільстві.

Права батьків, закріплені Конвенцією про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти були підтверджені і в Пакті.

Держави-учасниці Пакту взяли на себе зобов'язання щодо встановлення мінімуму вимог для освіти, розвитку мережі шкіл усіх ступенів, встановлення задовільною системи стипендій. Пакт зобов'язав держави-учасниці постійно покращувати матеріальні умови викладацького складу освітніх установ.

Європейська Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року встановила, що «нікому не може бути відмовлено в праві на освіту». Цим формулюванням Європейська конвенція підтверджує право кожної людини на освіту, накладає заборону на будь-яку дискримінацію в праві на освіту, разом з тим Конвенція не конкретизує рівень отримання освіти. Також, Європейська конвенція зобов'язує «...держави повинні поважати право батьків забезпечувати своїм дітям таку освіту і навчання, яке відповідає їх власним релігійним і світоглядним переконанням».[4]

Конвенція про права дитини 1989 р. підтвердила загальнодоступність освіти, безоплатність і обов'язковість початкової освіти. Конвенція поклала обов'язок на держави-учасниці забезпечувати надання середньої освіти, як загальної, так і професійної на безкоштовній основі; забезпечувати доступність вищої освіти для всіх на основі здібностей кожного; вживати заходів для регулярного відвідування дітьми шкіл, а також, щодо зниження кількості дітей які залишають школи. Конвенція про права дитини закріпила право дитини на доступність інформації і матеріалів у галузі освіти. Відповідно до Конвенції, шкільна дисципліна повинна підтримуватися тільки за допомогою методів, що ґрунтуються на повазі до людської гідності. [5, ст. 28]

Цілі освіти були значно розширені, зокрема освіта повинна бути спрямована не тільки на повний розвиток особистості дитини і виховання у неї поваги до прав людини і основних свобод, на підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві, на основі принципів розуміння, миру, терпимості, рівноправності, дружби між народами, а й на виховання поваги до своїх батьків, своєї культурної самобутності, мови, цінностей, національних цінностей країни проживання, країни походження, інших цивілізацій, а також поваги до навколишньої природи. [5, ст. 29]

Право на освіту є одним з найбільш істотних конституційних соціальних прав людини, що створює передумову для розвитку

як її особистості, так і всього суспільства. В даний час в демократичних державах право на освіту в широкому сенсі включає цілий комплекс прав: право на отримання безкоштовної початкової або середньої освіти в державних і муніципальних школах, загальнодоступність освіти, право на вибір батьками форми навчання (релігійне, світське), свобода викладання.

Конституція України гарантує кожній людині загальнодоступність і безоплатність дошкільної, повної загальної та середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах. [6, ст 53] Положення ст. 53 Конституції не тільки відповідають міжнародним стандартам в галузі освіти, а й перевершують рівень його вимог.

Закріплення в Конституції безкоштовності освіти, безсумнівно, сприяє його загальнодоступності. Конституція України зобов'язує отримати кожною людиною повну загальну середню освіту. При цьому батьки або особи, які їх замінюють, повинні забезпечити отримання освіти даного рівня своїм дітям. Визнане і гарантується Конституцією України право на освіту, яке деталізується в Законі України «Про освіту», «Про вищу освіту», де містяться основні норми, що регулюють відносини в сфері освіти.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини. [Електронний ресурс]: Веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015. – Назва з екрану.
2. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти. [Електронний ресурс]: Веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_174. – Назва з екрану.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. [Електронний ресурс]: Веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042. – Назва з екрану.
4. Європейська Конвенція про захист прав людини і основних свобод. [Електронний ресурс]: Веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004. – Назва з екрану.
5. Конвенція про права дитини. [Електронний ресурс]: Веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://www.unicef.org/ukraine/convention_small_final.pdf. – Назва з екрану.
6. Конституція України. [Електронний ресурс]: Веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>. – Назва з екрану.